

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Sofie Axelsson

Nödvärn mellan män och kvinnor

En genusrättsvetenskaplig undersökning om nödvärnsrättens begränsningar

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Tova Bennet

Termin: HT 2019

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställning	4
1.3 Perspektiv och teori	5
1.3.1 Genusrättsvetenskap som disciplin	5
1.3.2 Varför genusperspektiv?	6
1.4 Metod och material	8
1.5 Avgränsningar	Error! Bookmark not defined.
2 NÖDVÄRNSRÄTTEN I SVENSK RÄTT	10
2.1 Historisk bakgrund	10
2.2 Rättsläget idag	10
2.2.1 Putativt nödvärn	12
2.2.2 Nödvärnsexcess	13
2.2.2.1 B 543-06 – Knivmålet	13
2.2.2.2 RH 1999:86 – Pistolmålet	15
2.2.2.3 NJA 1990 s. 370 – Våldtäktmålet	16
3 ÄR NÖDVÄRNSRÄTTEN JÄMSTÄLLD?	19
3.1 Nödvärn i nära relationer	19
3.2 Nödvärn i allmänhet	20
4 ALTERNATIVA LÖSNINGAR	23
4.1 Grov kvinnofridskränkning	23
4.1.1 Grov kvinnofridskränkning som perdurerande brott	24
4.2 Battered Woman Syndrome	25
4.2.1 Battered Woman Syndrome som ursäktande omständighet	25
4.2.2 Kan Battered Woman Syndrome ändra vad som ses som öve	
5 SLUTLIG DISKUSSION	28

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	30
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	32

Summary

The right to self defense from criminal attacks is a vital function of the Swedish justice system. In one way or another, such a right has always existed, but the legal self defense, with similarities to the current day one, was first seen in the criminal law of 1864. At the same time, it became illegal to use abuse against one's spouse to control the family. In the progression of society since then, domestic abuse gradually reached status as a problem for society rather than a family's own business.

The right to self defense requires that a criminal attack is ongoing or imminent, and only non unjustifiable violence can be used to protect oneself. Self defense of systematically abused women often takes place outside of the boundaries for what can be considered as ongoing or imminent. This forces the courts to draw the conclusion that the claim of self defense isn't a valid defense. For the women, who may have lived with constant threats and violence for a long time, the scope of self defense seems narrow.

Several academics have addressed and criticized this. Among others, Asp, Larsson, and Lernestedt confirms that there are issues that affect women in situations regarding self defense. The problems affect those women in domestic abuse relationships who have been psychologically broken down by their partners; the right to self defense is in other ways equal for men and women.

There are different ways to make the right to self defense available for women in domestic abuse relationships. Battered Woman Syndrome can be a way to bring the women's perspective to the courts' attention. The best solution, however, seems to be extending the scope of the crime gross violation of a woman's integrity, which could lead to justification of women's self defense.

Sammanfattning

Nödvärn fungerar i den svenska rättsordningen som en viktig säkerhetsventil för att man ska kunna försvara sig från brottsliga angrepp. På ett eller annat sätt har en sådan möjlighet alltid funnits, men den nödvärnsrätt som liknar dagens kom till när den infördes i 1864 års strafflag. Vid samma tillfälle blev det även brottsligt att misshandla sin fru för att styra familjen. I samhällsutvecklingen sedan dess har brott mot kvinnor i hemmet i allt högre grad kommit att ses som ett samhällsproblem snarare än en familjeangelägenhet.

Nödvärnsrätten i Sverige innehåller krav på att ett brottsligt övergrepp måste vara pågående eller överhängande, samt att endast icke oförsvarligt våld får användas för att freda sig mot angrepp. Systematiskt misshandlade kvinnors nödvärn sker ofta inte inom ramen för vad som kan anses pågående eller överhängande, vilket leder till att domstolen måste dra slutsatsen att ingen nödvärnssituation föreligger. För kvinnorna, som kan ha levt under konstant hot och våld under en längre tid, blir omfattningen av nödvärnsrätten snäv.

Flera akademiker har tagit upp och kritiserat det här. Bland andra Asp, Larsson och Lernestedt intygar att det finns en problematik som drabbar kvinnor i nödvärnssituationer. Problematiken drabbar just de kvinnor i misshandelsrelationer som blivit psykiskt nedbrutna av sina partners; nödvärnsrätten är i annan del jämställd.

Det finns olika sätt att göra rätten till nödvärn tillgänglig för kvinnor i våldsamma relationer. Battered Woman Syndrome kan vara ett sätt att ha med de misshandlade kvinnornas perspektiv vid nödvärnsbedömningen. Den bästa lösningen verkar dock vara att göra grov kvinnofridskränkning till ett perdurerande brott, vilket i större grad skulle kunna rättfärdiga kvinnligt nödvärn.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
BWS	Battered Woman Syndrome
NJA	Nytt juridiskt arkiv
RH	Rättsfall från hovrätterna
SOU	Statens Offentliga Utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

En av grundstenarna för en fungerande rättsstat är att människor som lever i den har förtroende för att de skyddas mot våld och andra brott utan att ta saken i egna händer. En rättsstat som tillåter att invånare hämnas varandra är inte längre en rättsstat. Därmed blir rätten till nödvärn en avvägning av motstående intressen i samhället.¹

Intresset av att undvika att medborgare tar lagen i egna händer och intresset för människor att kunna försvara sig själva på ett rimligt sätt ligger i varsin vågskål. Rimligen bör en rättsstat även tillgodose att möjligheten till självförsvar tillkommer alla medborgare på ett likvärdigt sätt.

Nödvärnsrätten har i det här hänseendet kritiserats för att inte säkerställa kvinnors behov på samma sätt som mäns.² Denna kritik och eventuella lösningar för en mer jämställd rätt behandlas i uppsatsen nedan.

1.2 Syfte och frågeställning

Uppsatsens syfte är att, med ett kritiskt perspektiv på rätten genom ett genusperspektiv, utreda om den svenska nödvärnsrätten i reell mening är könsneutral, eller om något av könen gynnas i den praktiska tillämpningen. För att redogöra för detta kommer ett antal frågor att besvaras:

1. Hur ser nödvärnsrätten ut idag?
2. Vilka problem finns ur ett genusrättsligt perspektiv?
3. Bör nödvärnsrätten ändras för att bli mer könsneutral i praktiken, och hur skulle det i så fall kunna se ut?

---

¹ Dahlman (2010) s. 43-47. (Om naturtillståndet och samhällskontraktet).

² T.ex. av Monica Larsson.

1.3 Perspektiv och teori

Uppsatsen är skriven ur ett genusperspektiv. Perspektivet tar avstamp i genusrättsvetenskapen som är en tvärvetenskaplig disciplin med legitimering genom demokratiska värden om alla människors lika värde. Jämställdhet är ett överordnat mål för genusrättsvetenskapen.³

1.3.1 Genusrättsvetenskap som disciplin

Genusrättsvetenskap kan anses haft sin födelse som disciplin under den andra vågens feminism på 70-talet. Kvinnor blev då i stort sätt likställda män i formell mening. Feminister hade tidigare kämpat för jämställdhet i lagens ordalydelse, såsom myndighet, rösträtt och tillgång till tjänster som bland annat domare och präster. Nu kunde de börja analysera lagen för att se till att även tillämpningen blev jämställd. De frågade sig vad som fanns i de på ytan könsneutrala lagarna som gjorde att samhället ännu inte var jämlikt. Pionjärerna inom genusrättsvetenskapen kom fram till att lagstiftningen och dess tillämpning var utformad för att passa ett typiskt sett manligt levnadsmönster. Lagarna missgynnade på så sätt kvinnor, vilket lade grunden för genusrättsforskarens argumentation för att förändra lagstiftningsmönstret.⁴

Till en början kallades forskningen för kvinnorätt och fokuserade i huvudsak på de områden som särskilt ansågs kvinnliga. Exempelvis lades stort fokus på familjerätt i form av moderskap och samlevnadsformer, straffrätt med särskilt fokus på sexualiserat våld och arbetsrätt med fokus på könsdiskriminering i arbetslivet. Allt eftersom disciplinen växte fram utvidgades fokusområdet. Idag sker den rättsvetenskapliga genusforskningen på alla områden i rätten. En genusteoretisk analys med utgångspunkt i den samhälleliga kontexten av könsnormer används idag för att kritiskt granska rättens grundantaganden.⁵

---

³ Gunnarsson, Svensson, Käll och Svedberg (2018), s. 39.

⁴ Gunnarsson, Svensson, Käll och Svedberg (2018), s. 28-29.

⁵ Gunnarsson, Svensson, Käll och Svedberg (2018), s. 26.

1.3.2 Varför genusperspektiv?

Genusperspektivet är den teoribildning som bäst kan användas för att besvara frågeställningen. Det kan anses vara ett okontroversiellt påpekande att rätten är något som skapas och nedtecknas på ett eller annat sätt av människor i ett samhälle baserat på dess rådande normer och värderingar. Det finns ingen rätt, och inte ens kunskap generellt, som kan anses helt fristående från den kontext och det perspektiv den fötts ur. Trots detta kan det stundtals uppstå en uppfattning inom rättsvetenskapen som insinuerar att det finns en objektiv kunskap om vad rätten är. Enskilda lagar betraktas som mänskligt konstruerade medan själva rättens natur anses stå fast. För rättsfilosofer är det en syn som bör utmanas.⁶

Denna objektiva ”sanning” ifrågasätts genom att forskare applicerar ett genusperspektiv på den till synes könsneutrala rätten. Utan granskning av rätten förfaller det sig som att den är könsneutral; kvinnor har formellt samma rättigheter och skyldigheter som män. Eftersom rätten vuxit fram i en tid då endast mäns erfarenheter och deras perspektiv legat till grund för lagstiftning förfaller det sig som osannolikt att så skulle vara fallet. Ett sätt att granska detta är att istället se på rätten med kvinnors erfarenheter och perspektiv i centrum. Då kan man se att rätten inte tillgodoser kvinnors behov och intressen i lika stor utsträckning som den tillgodoser mäns.⁷

I uppsatsen appliceras det här perspektivet särskilt på nödvärnsrätten. Frågor som direkt eller indirekt behandlas blir därmed hur kvinnors behov av nödvärn står sig jämfört med en mans. Genom att fokusera på kvinnors erfarenhet av nödvärn kan man därigenom lokalisera områden där rätten inte tillkommer kvinnorna på ett jämlikt sätt. Ett sådant kritiskt perspektiv på rätten öppnar för en möjlighet att se över och slutligen förbättra dagens lagstiftning.

---

⁶ Gunnarsson, Svensson, Käll och Svedberg, (2018), s. 41-42.

⁷ Gunnarsson, Svensson, Käll och Svedberg, (2018), s. 29-31.

1.4 Avgränsningar

En utmaning i uppsatsskrivandet har varit svårigheter att hitta rättsfall där en genusanalys är möjlig som inte behandlar nödvärnssituationer mellan två närstående personer, utan två personer utan nära relation till varandra. Av den anledningen har uppsatsen fått ett större fokus på nödvärn inom nära relationer än vad som ursprungligen avsetts. En kort analys kring nödvärnsrättens jämställdhet generellt kommer dock föras, baserat på vad undersökningen i övrigt har visat och det som sagts i doktrin. Den analysen i kombination med den övriga utredningen i uppsatsen får anses leda till att syftet trots begränsningen är uppnått.

Det finns flera olika sätt att försöka åtgärda att kvinnor missgynnas av nödvärnsrätten, vilka har diskuterats av bland annat Monica Larsson⁸ och Claes Lernestedt.⁹ I uppsatsen behandlas två olika förslag på tillvägagångsätt. Ett urval var nödvändigt med hänsyn till uppsatsens omfattning. Först skedde urvalet genom konstaterandet att det ena förslaget skulle rättfärdiga kvinnliga nödvärnshandlingar medan det andra skulle åtminstone huvudsakligen ursäkta handlingarna. En sådan uppdelning ansågs ge uppsatsen större bredd. Därefter skedde valet av de två förslagen efter vad som ansågs som de mest genomförbara lösningarna efter att ha studerat de alternativa lösningar som finns.

---

⁸ Larsson (2004).

⁹ Lernestedt (2010).

1.5 Metod och material

Den övergripande metoden som använts är rättsanalytisk metod. Den rättsanalytiska metoden är till fördel för ett arbete skrivet ur genusperspektiv, eftersom den tillåter värderingar och särskilda perspektiv att ligga till grund för analysen av rätten.¹⁰

En rättsdogmatisk metod har dock använts för att fastställa gällande rätt. Den rättsdogmatiska metoden innebär rättskällorna inom rättskällehierarkin bearbetats för att presentera gällande rätt. Användningen illustreras tydligt då lagtext, praxis, förarbeten och doktrin behandlats inom nödvärnsrättens område.¹¹

Material till uppsatsen består av verk författade av ledande akademiker inom straffrätten, genusvetenskapen samt psykologin. Verken som bl.a. är skrivna av justitierådet Petter Asp får anses ha högt rättskällevärde. Material från Monica Larsson får ökat rättskällevärde genom att ha bearbetats och getts ut i ett samlingsverk med Görel Granström, docent i straffvetenskap vid Umeå Universitet, som redaktör.

Uppsatsområdet kan anses vara ett politiskt laddat ämne. Författarna till mitt material förhåller sig inte likgiltiga till det faktumet, utan kommenterar politiken som kan påverka debatten.¹² Uppmärksammandet i deras alster för vad som är åsikter och fakta möjliggör för en akademiskt grundad analys.

---

¹⁰ Sandgren (2015), s. 43-47.

¹¹ Kleinman (2013), s. 21.

¹² T.ex. kommenterar Larsson hur SOU 1995:60 kan anses kontroversiell, Larsson (2004) s. 64-67.

1.6 Disposition

Uppsatsen har delats in i fem kapitel. Det första, inledningen, börjar med att ge en filosofisk överblick av nödvärnsrätten, för att sedan fastställa uppsatsens syfte och frågeställning. Vidare presenteras perspektiv och teori, de relevanta avgränsningar som gjorts, metod och material och slutligen dispositionen. Det andra kapitlet ägnas till att utreda rätten till nödvärn i den svenska rättsordningen. Underrubriker som putativt nödvärn och nödvärnsexess ger den fördjupande bakgrund som blir nödvändig för förståelse av kapitel fyra. Vidare presenteras praxis från underrätt, hovrätt och högsta domstolen för att ge exempel på hur rätten ter sig i praktiken.

Uppsatsens tredje kapitel är vitalt i och med att det besvarar frågeställningen om nödvärnsrättens jämställdhet. Framställningen har där delats upp under två underrubriker, ett om rätten till nödvärn i nära relationer och ett om rätten till nödvärn i allmänhet. Nästa kapitel behandlar några av de olika lösningar som finns att tillgå för att göra nödvärnsrätten inom nära relationer mer jämställd. Brottet grov kvinnofridskränkning och diagnosen Battered Woman Syndrome presenteras kort för att sedan ligga till grund för lösningarna.

Slutligen förs en diskussion om det som presenterats innan, då främst det som visats i kapitel tre och fyra. I det femte kapitlet återfinns även slutsatserna som kunnat dras efter analysen och diskussionen. Analysen sker kontinuerligt genom hela uppsatsen.

2 Nödvärnsrätten i svensk rätt

2.1 Historisk bakgrund

Nödvärnsrätten med likheter till den som finns idag infördes i samband med 1864 års strafflag.¹³ Ur ett genusrättsligt perspektiv kan inte undgås att påpeka att misshandel inom relationer historiskt inte varit något som omfattades av nödvärnsrätten. Sådan misshandel ansågs naturlig och nödvändig för att hålla ihop familjen och strukturen inom den. Detta eftersom samhället var uppbyggt av familjer snarare än enskilda individer, och det var viktigare att försvara mannens maktposition än att skydda kvinnans individuella rättighet att undvaras våld.¹⁴

På detta sätt kunde man upprätthålla den samhällsliga strukturen med kvinnor som underordnade. Mäns våld mot kvinnor i relationer sågs länge som en familjeangelägenhet snarare än något som staten bör lägga sig i. Inom hemmets väggar var misshandel tillåtet fram till införandet av 1864-års strafflag. Fortfarande hade brottet lägre ställning som angivelsebrott, fram till 1982 när kravet på angivelse togs bort även vid misshandelsbrott på enskild plats.¹⁵

2.2 Rättsläget idag

Gärningar som kan motiveras i nödvärnssyfte är rättfärdigade snarare än ursäktade. Rättfärdigade handlingar är straffria eftersom de är accepterade i sin egen rätt, inte på grund av särskilda omständigheter som gör att en person bör ursäktas.¹⁶

Alla ansvarsfrihetsgrunder är lösningar på intressekonflikter i rätten. Vad gäller nödvärn anses det accepterat, eller socialt adekvat, att skydda sig mot

---

¹³ Larsson (2002), s. 675.

¹⁴ Larsson (2002), s. 674.

¹⁵ Eliasson (1997), s. 70.

¹⁶ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 208.

brottsliga angrepp. Det finns dock restriktioner av vad som tillåts eftersom det även finns ett intresse att minska våldsanvändandet i samhället.¹⁷

Rätten till nödvärn stadgas i svensk rätt i BrB 24 kap. 1 §.

24 kap. 1 §

En gärning som någon begår i nödvärn utgör brott endast om den med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt är uppenbart oförsvarlig.

Rätt till nödvärn föreligger mot

- 1. ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom,*
- 2. den som med våld eller hot om våld eller på annat sätt hindrar att egendom återtas på bar gärning,*
- 3. den som olovligen trängt in i eller försöker tränga in i rum, hus, gård eller fartyg, eller*
- 4. den som vägrar att lämna en bostad efter tillsägelse.*

Kriteriet för att ett angrepp ska vara överhängande har illustrerats i förarbetena av ett exempel med en skeppsbesättning. Exemplet går ut på att en kapten får reda på att han kommer bli dödad av sin besättning så fort skeppet når nästa hamn. Enligt förarbetena uppfyller den situationen kriteriet för att ett övergrepp ska vara överhängande, och kaptenen behöver alltså inte vänta tills skeppet når land för att handla i nödvärn.¹⁸ I sin presentation av exemplet tillägger Asp m.fl. att ett mindre ingrepp i ett tidigare stadium då kan få samma effekt som ett större vid ett senare tillfälle.¹⁹

Så fort ett angrepp upphör så upphör även nödvärnsrätten. Denna bedömning behöver dock inte alltid vara okomplicerad och sker med hänsyn till det enskilda fallet. Angreppet är dock alltid avslutat när förövaren vänder ryggen till, ger upp eller blir försvarslös.²⁰

---

¹⁷ Asp (1999), s. 88-89.

¹⁸ SOU 1953:14, s. 395.

¹⁹ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 211.

²⁰ Zila, Lexinokommentaren för 24:1 BrB, stycke 2.2.

En bedömning av vad som faller inom ramen för inte *uppenbart oförsvarlig* måste också göras med hänsyn till varje enskilt fall. Något som kan ha stor påverkan är om försvaret skedde med eller utan vapen. Prejudikat från högsta domstolen, NJA 1971 s. 442 och NJA 1999 s. 460 ger relativt stort utrymme till försvar med knytnävar. Däremot begränsas rätten att freda sig med vapen i NJA 1977 s. 655 och NJA 1990 s. 210. Ett fall där en person försvar en guldsmedsbutik från rånare, NJA 1995 s. 661, anses särskilt vägledande i avvägningen om vad som tillåts göra med skjutvapen.²¹

2.2.1 Putativt nödvärn

Putativsituationer omfattar situationer där gärningsmannen är i villfarelse om de verkliga omständigheterna. För att en villfarelse ska vara relevant krävs det att gärningsmannen tror att hans gärning är tillåten under omständigheterna. Det ska då vara omständigheterna som gärningsmannen misstar sig om, inte vad som är tillåtet eller inte.²²

För en nödvärnssituation innebär det oftast att en person tror att ett brottsligt anfall är överhängande fast att så inte är fallet. Ett exempel skulle kunna vara att en person blir hotad med en pistol som hen tror är skarpladdad, men som senare visar sig sakna ammunition.

Om en invändning om putativt nödvärn godkänns medför det att nödvärnsbedömningen ska fortsätta till de andra kriterierna. Bedömningen ska då ske efter den verklighetsuppfattning som gärningsmannen hade vid tillfället. En handling kan alltså godkännas som putativt nödvärn för att sedan ändå leda till fällande dom på grunden att handlingen var uppenbart oförsvarlig.²³

---

²¹ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 217.

²² Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 344.

²³ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 345.

2.2.2 Nödvärnsexcess

Excess är ursäktat i lag genom BrB 24 kap. 6 §. Det kan komma på tal då någon som har haft rätt till nödvärn har överskridit vad som kan anses tillåtet och inte uppenbart oförsvarligt. Det krävs att en nödvärnssituation har förelegat för att excess ska kunna vara berättigat. I bedömningen anses gärningen fortfarande inte som försvarlig, men den ursäktas på grund av att gärningsmannens har haft svårt att besinna sig.²⁴

I bedömningen om gärningsmannen inte kunnat besinna sig spelar flera faktorer in. Graden av fara, om det förflutit kort eller längre tid som kunnat leda till en adekvat reaktion och gärningsmannens individuella egenskaper beaktas. Som individuella egenskaper kan exempelvis nervositet eller lättskrämdhet ha en påverkan. Även mer tillfälliga tillstånd som till exempel panikkänslor kan beaktas.²⁵

Vad gäller nödvärnsexcess kan hänsyn alltså tas till omständigheter gällande både den aktuella situationen och gärningsmannens personliga egenskaper. Rättsläget gällande personliga omständigheter anses dock oklart av Asp, Ulväng och Jareborg. Ursäktande omständigheter, vilket innefattar excess, riktar sig mot att ursäkta personer trots att deras handling bedömts som otillåten. Den premissen talar för att personliga egenskaper som till exempel temperament ska beaktas, vilket också gjordes i NJA 2009 s. 234.²⁶

2.2.2.1 Knivmålet

I Ångermanlands tingsrätt, mål B 543-06, hade en man, H, avlidit till följd av en kniv som punkterat hans överkropp och framkallat inre och yttre blödningar som sedan lett till hans död. Hans fästmö, J, som stod åtalad för dråp med anledning av hans död menade att han själv sprungit in i kniven som hon plockat upp för att skydda sig mot pågående misshandel.

---

²⁴ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 376.

²⁵ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 377.

²⁶ Asp, Ulväng, Jareborg (2013), s. 378.

Deras relation hade sedan en tid tillbaka präglats av misshandel av den åtalade kvinnan varje gång hennes fästman var berusad. J berättade i rätten att detta skedde i princip varje helg, men att han sedan blev extra snäll mot henne under vardagar efter de tillfällen han hade misshandlat henne. Hon hade därmed inte lämnat honom, men hade planer på att göra det. Hennes berättelse om misshandeln stöddes bland annat av vittnesmål från blåljuspersonal som vid tidigare tillfällen åkt ut till lägenheten när grannar larmat om bråk. J behövde vid ett tillfälle åka ambulans till sjukhuset efter en misshandel.

Det är anmärkningsvärt i fallet att tingsrätten misstrodde J:s uppgifter om misshandelns grad och omfattning endast på den grunden att hon inte lämnat H ännu. Att J planerat att lämna honom, att hon bodde tillsammans med honom ca 500 km från hennes hemstad eller att hon var endast 19 år gammal lämnade domstolen utan beaktning. Vidare gick domstolen ännu längre och kom fram till att hon inte kan ha känt fruktan för sitt liv i relationen med H, baserat på den tidigare ”slutsatsen” att hon måste ha överdrivit våldet. Enligt mig visar detta på närmast obefintlig förståelse för kvinnor i våldsamma relationer. Ingen hänsyn togs till den normaliserings- och nedbrytningsprocess²⁷ de går igenom, vilken ofta börjar långt innan det första slaget kommer.

Gällande den aktuella kvällen gjorde domstolen ytterligare märkvärdiga påståenden. J berättade att H uttalat att han skulle ”slå in skallen” på henne samt att han tagit stryppgrepp runt hennes hals som gjort henne svimfärdig. Här resonerade domstolen så att även om uttalandet objektivt kunde anses som dödshot var de tvungna att se till den specifika situationen, vilken innebar att det inte var att anse som hot mot livet. J borde enligt domarna inte ha blivit rädd för sitt liv eftersom H vid tidigare tillfällen både hotat henne och tagit stryppgrepp på henne utan att döda henne. Med det resonemanget kom de fram till att en nödvärnssituation inte kan ha ansetts

---

²⁷ Se t.ex. Walker (2017), s. 75-109 för normaliserings- och nedbrytningsprocessen.

föreligga; dels för att dödshotet inte borde ha tagits allvarligt, dels för att H redan hade släppt strygreppet på J. Vidare påpekade domstolen att J borde ha kunnat springa ut från lägenheten och be grannar om hjälp istället för att själv försvara sig mot H. En tolkning är att de menar att hennes agerande hade varit oförsvarligt även om en nödvärnssituation hade förelegat. J dömdes för dråp till 3 års fängelse.

2.2.2.2 Pistolmålet

Omständigheterna i målet var så att en kvinna, C, jobbade på en kriminalanstalt där hon lärde känna en man, S, som avtjänade fängelsestraff för grova brott. Efter att S släpptes bjöd han med C på en resa till Maldiverna och de inledde senare en relation. Relationen blev relativt snabbt våldsam då S utsatte C för både fysisk och psykisk misshandel. Då S fortsatte sin kriminella livsstil efter det att han släpptes från anstalt angav C honom till polisen och han greps ungefär ett år efter det att han frigivits. Trots att han på nytt var frihetsberövad fortsatte misshandeln av C. Han hotade C och hennes dotter till livet samt arrangerade misshandel av C från andra personer. Tingsrätten skriver i sin dom att: "Det är ingen tvekan om att C:s personliga integritet i det närmaste kommit att utplånas genom S:s agerande.". De framför även att det förmodligen inte hade gynnat C:s situation om hon skulle ha gjort en anmälan mot S på grund av misshandeln. Vid tiden för sin död avtjänade S fortfarande fängelsestraff, men han fick allt oftare permission och bodde då ibland hemma hos C.

Innan den aktuella kvällen hade C fått en pistol av en vän. Hon hade förvarat pistolen i sin handväska för att S inte skulle upptäcka den. Trots det hade han sett pistolen och tagit den ifrån henne innan han gick och la sig. C var rädd för att gå och lägga sig innan S hade somnat, och väntade därför uppe. Hon beskrev att han då blev arg och beordrade henne med hjälp av pistolen att gå och lägga sig. Hon lydde honom och somnade sen bredvid honom i sovrummet. Vid det tillfället visste hon inte exakt var pistolen var, men hon visste att det fanns en möjlighet att den var i sängen då S tidigare under deras förhållande brukade sova med eldvapen under kudden. Enligt

C:s vittnesmål i hovrätten vaknade hon några timmar senare och upplevde stämningen i rummet som hotfull. Hon satte sig upp och uppfattade att S var vaken och tittade på henne. C upplevde situationen som extremt hotfull då hon trodde dels att S fått reda på att det var hon som hade angivit honom till polisen tidigare, dels att han var upprörd över att hon skaffat ett vapen. De båda sträckte sig mot pistolen men C fick tag i den först och sköt S till döds med tre skott.

C hävdade själv att hon ska anses ha agerat i nödvärn, eller i alla fall att hon svårligen kunnat besinna sig, alternativt att hon agerat i putativt nödvärn. Hennes uppfattning var att S hade skjutit henne samma kväll om hon inte hade skjutit honom först. Domstolarna höll dock inte med och ansåg att en nödvärnssituation inte kunde ha förelegat. Hovrätten anförde att det var helt osannolikt att C fick uppfattningen att S stod i begrepp att döda henne. Jag anser att uttalandet visar på bristande förståelse för det hot och den rädsla som kvinnor känner i våldsamma relationer. En rädsla som grundas i oförutsägbarheten av våldet de utsätts för.

Kritik av bedömningen återfinns i Larssons kommentar av fallet. Hon ifrågasätter domstolarnas brist på förståelse för att våldet i misshandelsförhållanden är oförutsägbart, att våldet konstant ökar i grad och omfattning och att kvinnorna sällan har möjlighet att få hjälp utifrån. Relationen förvandlas sakta men säkert till en kamp för överlevnad. Vidare kritiserar Larsson att det tidigare våldet mot C mest användes till hennes nackdel, då båda rättsinstanser lade det till grund för kvinnans motiv.²⁸

2.2.2.3 Våldtäktsmålet

Fallet har prejudicerande verkan i nödvärnsfrågan. En man, J, och en kvinna, V, hade en relation präglad av misshandel och kontrollerande behandling av V. De hade träffats 1982 i Finland men flyttat till Sverige efter att de gift sig. V var då endast 18 år gammal och därmed 16 år yngre

---

²⁸ Larsson (2004) s. 84.

än J. V hade ett barn från ett tidigare förhållande, och paret fick ytterligare ett gemensamt barn.

Misshandeln i förhållandet inträffade då J var berusad. V gjorde ett par gånger anmälan till polisen och hade kontakt med både kvinnojour och socialkontor. På grund av de brokiga förhållandena bestämde V sig för att ansöka om skilsmässa, då hon trodde att det kunde få J att dricka mindre. Trots uppbrottet i legal mening fortsatte paret att ha kontakt. J dömdes en gång till böter för misshandel av V.

Ett vanligt inslag i våldet var att J tvingade V till samlag genom hot om fortsatt misshandel. Den aktuella kvällen var han mer berusad än vanligt och ringde henne flera gånger för att framföra sådana hot. V nekade honom först men åkte sedan för att träffa honom efter att hon hade lagt barnen. När hon kom fram var han inte i den husvagn han brukade bo i när han jobbade, utan hon träffade på honom gående med en annan kvinna längs vägen. Han hoppade in i V:s bil medan kvinnan fortsatte gå framåt. Under tiden V körde slog J henne flera gånger vilket fick henne att stanna bilen och gå ut för att försöka komma bort från honom. Han fick tillbaka henne in i bilen och försökte då tvinga sig på henne sexuellt. Hon gjorde till en början inget motstånd, men hamnade i en mycket smärtsam position där hennes rygg trycks hårt mot handbromsen. Hon bad J att lugna sig utan någon framgång, vilket då gjorde att hon drabbades av panik. Hon började skrika och försökte knuffa bort J från henne så gott hon kunde, men lyckades inte eftersom han var stark och tung. Då tryckte hon händerna hårt mot hans hals tills han plötsligt föll ihop mot henne och slutade sina närmanden. Hon knuffade bort honom från sig och tände en cigarett då hon först trodde att han hade somnat. När han inte vaknade av sig själv, och V inte kände någon puls, trodde hon att han måste ha avlidit från hennes strypgrepp. Enligt V:s berättelse bestämde hon sig då i panik för att binda och tända eld på J för att det skulle se ut som att han blivit mördad av personer som han köpte och sålde droger av.

Den största frågan i domstolsprocessen blev då vid vilken tidpunkt som J slutligen avled. Den tekniska bevisningen pekade mot att det var mest sannolikt att J dött av branden, men det kunde inte uteslutas att han hade dött redan i bilen av V:s grepp runt hans hals. Båda överinstanser klargjorde att V hade rätt att försvara sig på det sättet hon gjorde mot våldtäktsförsöket. I hovrätten friades V helt eftersom det inte ansågs fastställt bortom rimligt tvivel att mannen dött av brandskador, utan han kunde även ha dött inom ramen för vad som var tillåtet i V:s nödvärnsrätt. I högsta instans fälldes dock V för grovt vållande till annans död eftersom det ansågs helt oförsvarligt att hon tände eld på J:s kropp och att hon därmed vållade hans död. Högsta domstolen skrev i sina domskäl att: "V har haft rätt att värja sig mot [detta] våldtäktsförsök genom att pressa sina händer inte bara mot hans axlar och bröst utan också mot hans hals på det sätt som hon har beskrivit. Denna nödvärnsrätt har emellertid upphört när J blev medvetslös."²⁹

I det här rättsprejudikatet ges en stor möjlighet till nödvärn. Domstolen framför att V hade friats helt om det hade kunnat fastställas att det var hennes stryppgrepp som dödade J. Domstolens uttalande kan alltså bara tolkas som att man vid ett våldtäktsförsök har rätt till även livsfarligt våld för att värja sig, så länge det inte sker på ett uppenbart oförsvarligt sätt.

---

²⁹ NJA 1990 s. 370, (på s. 386).

3 Är nödvärnsrätten jämställd?

3.1 Nödvärn i nära relationer

I varken knivmålet eller pistolmålet ansågs omständigheterna vara sådana att en nödvärnssituation förelåg; i knivmålet eftersom mannen hade släppt sitt grepp runt kvinnans hals och i pistolmålet eftersom domstolen ansåg att kvinnan omöjligen kunde ha upplevt situationen som hotfull när det inte var klarlagt om mannen sov eller inte. Lernestedt påpekar att problemet för kvinnor i våldsamma relationer är att de agerat vid tillfällena som rättsordningen inte erkänner som nödvärnssituationer.³⁰

Larsson menar också att den här problematiken är tydlig och att den grundas i att ett genusperspektiv saknas i hela rättsordningen, från lagförarbeten till praxis och doktrin.³¹ Hon anser dock att möjligheten till en mindre restriktiv tillämpning av nödvärnsbestämmelsen redan existerar i och med rekvisitet *överhängande brottsligt angrepp*. Anledningen till att tillämpningen inte görs, insinuerar hon, förklaras av domstolarnas ovilja att se till hela kvinnans situation och det hot hon lever under konstant.³² Larssons analys stämmer bra överens med det resonemang som fördes av domstolarna i knivmålet och pistolmålet, där den tidigare misshandeln endast beaktades som grund för kvinnans motiv.

Asp förklarar varför domarna dömer som de gör genom att diskutera kontextualisering och dekontextualisering i straffrätten. Han påpekar att det finns stora fördelar med att straffrätten fokuserar på specifika gärningar snarare än personers agerande över tid.³³ Det må finnas rättssäkerhetsfördelar med detta, i rättsordningen allmänt genomgående, synsätt. Däremot leder det till att den psykiska nedbrytningen och

---

³⁰ Lernestedt (2010), s. 197.

³¹ Larsson (2004), s. 78.

³² Larsson (2004), s. 88.

³³ Asp (1999), s. 89-90.

normaliseringsprocessen som kvinnor upplever i våldsamma förhållanden helt ignoreras.

Vidare gör Lernestedt gällande att det efter HD:s avgörande i NJA 2005 s. 237 finns en skyldighet att ta till alla alternativa handlingsvägar, exempelvis som att lämna platsen, innan man kan freda sig med dödligt våld. Prejudikatet ställer särskilt höga krav på misshandlade kvinnor, som därmed kan tvingas lämna sina egna hem istället för att få försvara sig.³⁴ Ett sådant resonemang återfinns i knivmålet, där domstolen ansåg att kvinnan borde ha flytt och kallat på hjälp från grannar.

Sammanfattningsvis visar styckena ovan att nödvärnsrätten inte är jämställd för kvinnor som lever i våldsamma relationer. Det nödvärn som idag tillåts av rättsordningen rymmer inte den typen av nödvärn som utövas av kvinnor mot deras plågoandar till partners. Det patriarkala samhälle under vilket nödvärnsrätten växte fram på 1800-talet gör sig till känna genom lagstiftningen och tillämpningen idag.

3.2 Nödvärn i allmänhet

Som nämnts under punkten avgränsningar har det varit en utmaning att hitta rättsfall som behandlar nödvärn mellan män och kvinnor som inte varit i en nära relation. Det faktum att endast rättsfall gällande nära relationer behandlats i framställningen bör ses som en begränsning. Då ingen tydlig utredning kunnat ske kring jämställd nödvärnsrätt i övrigt är följande slutsatser mina egna. De bygger på vad som kommit fram i utredningen i t.ex. våldtäktsfallet, vilket ger kvinnor rätt att freda sig från våldtäktsförsök med potentiellt dödligt våld, samt på vad som nämnts i litteratur.³⁵ Avgörandet i våldtäktsfallet ger kvinnor en stark rätt till självförsvar.

---

³⁴ Lernestedt (2010) s. 200.

³⁵ NJA 1990 s. 370, se 2.2.2.3.

Det har redan påpekats³⁶ att mycket lagstiftning är utformad under en tid då det manliga var tydligt normerande, och det är inte omöjligt att underliggande strukturer i könsmaktsordningen påverkat även nödvärnsrätten. Däremot är dagens lagstiftning formellt könsneutral och skrivelsen av nödvärnsparagrafen visar inte på att något skulle uppenbart missgynna kvinnor. Det som främst kan tänkas drabba kvinnor vad gäller möjligheter att försvara sig mot okända eller bekanta män har att göra med kroppsbyggnad och styrka.

Utredningen av den svenska nödvärnsrätten har visat att användandet av vapen eller tillhyggen endast är restriktivt tillåtet. I NJA 1994 s. 48 gjorde högsta domstolen klart att det krävs särskilda omständigheter för att freda sig med livsfarligt vapen. Även prejudikaten i NJA 1977 s. 655 och NJA 1990 s. 210 bekräftar ställningstagandet att vapen i nödvärn måste användas sparsamt. En sådan restriktiv tolkning skulle kunna missgynna kvinnor vars enda möjlighet till självförsvar mot en starkare man är att ta till tillhyggen. Då en bedömning görs i varje enskilt fall, med hänsyn till omständigheterna såsom angreppets beskaffenhet och det angripnas betydelse, torde dock domstolarna ha möjlighet att beakta omständigheter som skillnader i fysisk styrka. Petter Asp har framfört att det måste vara tillåtet i större utsträckning för en kvinna att använda någon form av vapen för att skydda sig mot en starkare part, än om styrkeförhållandena var mer jämlika. Han tar upp som exempel att en fysiskt underlägsen kvinna torde ha rätt att skjuta en man som närmar sig henne med avsikt att ta ett dödligt stryppgrepp. För en fysiskt överlägsen person torde sådan användning av skjutvapen anses uppenbart oförsvarlig.³⁷ Även Lernestedt lyfter att parternas styrka ska beaktas.³⁸

Det går inte att säga med säkerhet hur högsta domstolen skulle bedöma en situation där en kvinna fredat sig med vapen mot en okänd men obehäpnad man. Det är endast ett antagande att de skulle följa de premisser som

---

³⁶ Under rubrik 1.3.1, Genusrättsvetenskap som disciplin.

³⁷ Asp (1999), s. 97.

³⁸ Lernestedt (2010), s. 197.

doktrinen föreslår. Däremot finns det inget som pekar starkt mot att nödvärnsrätten i största allmänhet skulle missgynna kvinnor. Kvinnor får alltså antas ha lika god chans att skydda sig då ett angrepp kommer från personer de inte har en relation till. Med det sagt drabbas kvinnor i allmänhet av problematiken med nödvärn i nära relationer. Det går alltså inte heller att slå fast nödvärnsrätten som jämställd, eftersom den begränsade rätten till nödvärn i nära relationer missgynnar kvinnor i allmänhet.

4 Alternativa lösningar

Det finns flera olika sätt att stärka kvinnors rätt till nödvärn. Nedan behandlas lösningar som tillkommer kvinnor i våldsamma relationer.

Som har framförts i uppsatsen är nödvärn en rättfärdigande omständighet, vilket gör att en gärning accepteras av rättsväsendet på så kallad A2-nivå. Jag har valt att utreda en lösning utökar kvinnors rätt nödvärn på A2-nivån samt en lösning som istället kan ursäkta kvinnor på B2-nivå.³⁹ Det finns fördelar och nackdelar med båda lösningarna, vilka presenteras nedan.

4.1 Grov kvinnofridskränkning

Grov kvinnofridskränkning tillkom som brott i dess nuvarande form år 2000 efter utredningen av kvinnokommissionen.⁴⁰ Brottets rekvisit innefattar att en person mot en närstående eller tidigare närstående person har begått brottsliga gärningar som utgör ett led i en upprepad kränkning. Till exempel kan det handla om sexualbrott, misshandel eller brott mot kontaktförbud. Ett tvingande rekvisit är att handlingarna har varit ägnade att skada brottsoffrets integritet och allvarligt skada dennes självkänsla. Handlingarna ska enligt brottsbestämmelsen utgöra ett led i målet mot att skada integriteten, men brottet är inte perdurerande utan en sammanslagning av handlingar.

Enligt propositionen krävs det färre handlingar ju allvarligare gärningarna är till sin sort.⁴¹ I NJA 2003 s.144 gjorde domstolen klart att det ska ske en sammantagen bedömning vid avgörande om kränkningarna avsett skada kvinnans självkänsla. Domstolen konstaterar även att det inte krävs en tidigare handling som enskilt skulle kunna leda till åtal för att man ska kunna döma till grov kvinnofridskränkning.

---

³⁹ Asp, Ulväng och Jareskog (2013), s. 59.

⁴⁰ SOU 1995:60.

⁴¹ Prop. 1997/98:55 s. 133.

4.1.1 Grov kvinnofridskränkning som perdurerande brott

Kvinnokommissionen bakom SOU 1995:60 tyckte det var av särskild vikt att grov kvinnofridskränkning klassificerades som ett perdurerande brott. I utredningen framfördes att en sådan konstruktion skulle ha betydande effekt för kvinnors nödvärn i våldsamma relationer.⁴² En tydligare redogörelse gavs inte då man ansåg det krävdes bedömningar i de enskilda fallen, då gjorda av åklagare och domare. När lagförslaget skickades ut på remiss var flera instanser kritiska till brottet som perdurerande.⁴³ Vissa resonerade som Asp, som ansåg att ett perdurerande brott skulle öppna för ökad våldsanvändning i samhället och därmed skapa otrygghet för individer.⁴⁴

Larsson är av annan uppfattning, och framför att det torde vara låg risk för ett sådant utnyttjande av lagstiftningen. Hon argumenterar för att kvinnor som brutits ner psykiskt av sina män inte dödar av hämndbegär utan snarare av rädsla och för att få ett slut på våldet. Dessutom ansvarsbefriar inte påståenden om grov kvinnofridskränkning kvinnor utan vidare frågor. Först krävs det att en domstol förklarar en man skyldig till grov kvinnofridskränkning vilket då skulle ge kvinnan rätt till nödvärn. Sedan finns det säkerhetsventiler i nödvärnsbestämmelsen, i form av att man måste freda sig på ett inte uppenbart oförsvarligt sätt, som förhindrar en ovälkommen ökning av tillåtet våld i samhället.⁴⁵ Därmed är Larssons bedömning troligen mer lik verkligheten. Den är sannerligen mer kvinnovänlig.

---

⁴² SOU 1995:60 s. 306.

⁴³ Larsson s. 68.

⁴⁴ Asp s. 102-103.

⁴⁵ Larsson s. 89-90.

4.2 Battered Woman Syndrome

Sedan över 40 år tillbaka har amerikanska forskare identifierat psykologiska effekter som de har valt att kalla för Battered Woman Syndrome. Syndromet anses vara en underkategori av PTSD eftersom de två diagnoserna delar många symtom. Gemensamt för diagnoserna är bl.a. att de drabbade kan dras med flashbacks till traumatiska händelser och uppleva svår ångest tillsammans med kognitiva svårigheter. Battered Woman Syndrom är specifikt för misshandlade kvinnor eftersom det dessutom förknippas med svårigheter att bibehålla relationer, fysiska hälsobesvär, skev kroppsbild och problem med all sorts intimitet.⁴⁶

4.2.1 Battered Woman Syndrome som ursäktande omständighet

Inom bl.a. amerikansk rätt förekommer det att Battered Woman Syndrome används som försvar i situationer där misshandlade kvinnor har dödat sina plågoandar.⁴⁷ Skulle detta kunna vara en möjlighet inom den svenska rättsordningen?

I vissa utländska fall har det förekommit att försvaret argumenterat för att kvinnan skulle frias då hon inte kunde anses som tillräknelig med hänsyn till sin BWS-diagnos. Inom den svenska rätten tycks en sådan möjlighet saknas. Ett första hinder är avsaknaden av möjligheten inom svensk rätt att föra den typ av ”insanity defense” där man argumenterar för en friande dom på grunden att gärningsmannen led av en sorts psykisk störning vid tillfället för gärningen.⁴⁸

Kvinnan skulle då dels fortfarande anses skyldig till sin nödvärnshandling, dels anses psykiskt sjuk. Att hon då skulle tillskrivas en allvarlig psykisk

---

⁴⁶ Walker (2017), s. 3.

⁴⁷ Walker (2017), s. 530.

⁴⁸ Asp, Ulväng och Jareskog (2013), s. 65.

störning kan endast ses som ytterligare ett slag mot kvinnan, särskilt som BWS är en vanlig följd av våld i nära relationer.⁴⁹

Ett alternativ skulle vara att i svensk rätt införa BWS som en egen ursäktande omständighet. En sådan lösning skulle då eventuellt kunna liknas vid resonemanget som gör nödvärnsexcess till en ursäktande omständighet. Det finns dock flera nackdelar med den här lösningen. Till att börja med kvarstår problematiken med BWS som försvar där kvinnans handling inte godkänns för att den accepteras av rättsordningen. Kvinnan kvarstår som gärningsman för ett brott. Handlingen godkänns endast eftersom kvinnan fått en diagnos som förklarar henne vid mindre än sina sinnes fulla bruk; en diagnos som dessutom orsakats av att hon tidigare varit ett brottsoffer. En sådan lösning är trots allt bättre än att BWS skulle räknas som en allvarlig psykisk störning eftersom att kvinnan i det här fallet frias från brottet, inte bara från fängelsestraffet som påföljd.

4.2.2 Kan Battered Woman Syndrome ändra vad som ses som överhängande?

Leonore Walker är en av de som forskat längst inom BWS. Hon publicerade sin första bok på ämnet 1979⁵⁰ och har sedan dess gjort flera undersökningar med intervjuer av misshandlade kvinnor och släppt många böcker på ämnet. Hon är inte jurist, utan doktor i psykologi, men har medverkat som bl.a. expertvittne i över 400 rättegångar där misshandlade kvinnor dödat sina våldsamma partners.⁵¹ Hennes åsikt är att BWS snarare än att användas som ett så kallat ”insanity defense” bör användas för att visa rätten hur misshandlade kvinnor uppfattar överhängande fara annorlunda. Hon skriver att det är olyckligt att vissa inom psykologin ser BWS som en psykisk störning snarare än en anledning till varför en kvinna handlade på sättet som

---

⁴⁹ Walker (2017), s. 98-99.

⁵⁰ Leonore E. A. Walker, *The Battered Woman* (1979).

⁵¹ Walker (2017), s. 530.

hon gjorde. BWS ska enligt henne ses som ett känslomässigt syndrom som gör att en person uppfattar fara annorlunda än någon utan diagnosen.⁵²

Om man accepterar Walkers sätt att se på BWS och hur det kan användas i en rättegång så går det att likställa bedömningen med den som görs vid putativt nödvärn.⁵³ Diagnosen förklarar varför kvinnor i våldsamma relationer ser nödvärnssituationer under förhållanden där andra kanske inte ser dem.

Resultatet av en sådan bedömning blir att kvinnor kan frias på grund av att hennes uppsåt inte täcker gärningen. Jag anser det positivt med en sådan användning av BWS, där kvinnor frias på uppsåtsnivå snarare än att ursäktas på grund av BWS som en sista utväg.

Dessutom är det mindre problematiskt ur stigma-hänsyn att använda BWS på det sätt som Walker föreslår, än att rättsligt klassa det som en psykisk störning. En kategorisering som psykisk störning lägger skuld på kvinnan för hennes bruk av nödvärn, samtidigt som det dessutom stämplar henne som psykiskt sjuk.

---

⁵² Walker (2017), s. 530.

⁵³ Se 2.2.1 för putativt nödvärn.

5 Diskussion och slutsats

Den här framställningen var ämnad att belysa nödvärnsrättens utformning i svensk rätt, för att sedan kunna analysera eventuella problem ur ett genusrättsligt perspektiv. Viktig kontext för diskussionen var det som framfördes angående rättsutvecklingen kring misshandel i hemmet. Kvinnligt nödvärn på det sätt som diskuterats i uppsatsen var inte ett etablerat koncept när dagens nödvärnsbestämmelse kom till, eftersom våld i hemmet då fortfarande ansågs vara en obekväm familjeangelägenhet snarare än ett allvarligt brott.

Asp, Larsson, Lernestedt och Walker är till viss del överens om att det finns problematik med det nödvärn som tillåts inom ramen för våldsamma relationer. Medan Asp och Lernestedt har lyft problematiken genom samma tankesätt som rättsordningen i stort vilar på, tar Larsson och Walker ett perspektiv som delvis kritiserar det traditionella synsättet. Det är naturligt att Walker, som doktor i psykologi, förespråkar en större användning av psykologisk expertis för att få en mer ”rättvis” utgång av en rättegång än vad det juridiska ramverket ibland tillåter. Larssons argumentation visar också en sådan bild av rätten, som optimistiskt förespråkar att det går att hitta jämställda lösningar om man inte hänger upp sig på hur rätten sett ut hittills.

Nödvärnssituationerna i knivmålet och pistolmålet framstår som sådana, att gemene man förmodligen hade sympatiserat med kvinnans agerande. Nödvärn i misshandelsrelationer verkar te sig på sådant sätt, att det som kan ses som moraliskt rätt ofta faller utanför det som lagen tillåter. Den tvärvetenskapliga genusrättsvetenskapen förespråkar en sådan kritisk syn på rättsordningen som tillåter att andra vetenskapsområden, som filosofi och psykologi, påverkar lagstiftningsarbetet. I kombination med de självklara juridiska grundstenarna om legalitet och rättssäkerhet kan en sådan syn föra oss närmare ett jämlikt samhälle.

Vad gäller nödvärn i förhållande till män och kvinnor som inte hade en relation till varandra har det inte gått att hitta exemplifierande rättsfall eller utförliga kommentarer i litteratur. En förklaring på bristen av doktrin kring ämnet skulle kunna vara att området inte är drabbat av problem i den utsträckning som nödvärn i nära relationer. En sådan slutsats är föga förvånande efter att resultatet från utredningen av nödvärn mellan närstående visade att det största missförhållandet i nödvärnsrätten låg i bedömningen av när en nödvärnssituation ligger för handen. Den problematiken omfattar inte i någon nämnvärd grad nödvärnssituationer där kvinnor attackeras av främmande eller bekanta män. Oron som fanns kring kvinnors möjlighet att försvara sig mot fysiskt starkare män, då tillhyggen enligt praxis endast får användas med restriktivitet, ansågs obefogad av litteraturen på ämnet. Trots att inget konkret exempel kunde nämnas, anförde både Asp och Lernestedt att en svagare kvinna torde ha större rätt att freda sig med hjälp av tillhyggen. Därmed kunde behandlingen av genusproblematiken i nödvärnsrätten centreras till den inom nära relationer.

En stor del av uppsatsen har ägnats åt att behandla möjliga lösningar på den ojämställdhet som identifierades för kvinnors nödvärn. Förslaget att göra grov kvinnofridskränkning till ett perdurerande brott skulle utöka möjligheten för kvinnor att freda sig i nära relationer, och därmed rättfärdiga kvinnligt nödvärn i större utsträckning. Användningen av BWS i rättsordningen skulle på olika sätt kunna fria kvinnor som agerat i nödvärn genom att ursäkta deras handlingar. Att ursäkta kvinnor med hänsyn till BWS är inte lika eftersträvansvärt eftersom det fortsatt insinuerar att kvinnorna inte hade rätt att skydda sig som de gjorde. Dessutom hade det medfört en stor kostnad i rättssystemet för expertvittnen som kan säkerställa en BWS-diagnos. Min åsikt är därmed att den bästa lösningen för en mer jämställd nödvärnsrätt hade varit att göra grov kvinnofridskränkning till ett perdurerande brott såsom Kvinnofridskommissionen ursprungligen rekommenderade i sin utredning. Det väsentliga är att kvinnors nödvärn rättfärdigas av rättsordningen på samma sätt som nödvärn gör i annan del.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Proposition

Prop. 1997/98:55   Kvinnofrid.

Statens Offentliga Utredningar

SOU 1953:14   Förslag till Brottsbalk.

SOU 1995:60   Kvinnofrid, del A och B.

Litteratur

Asp, Petter, 'Nödvärnsrätten i kvinnoperspektiv', i: Granström, Görel (red.), *Lika inför lagen?: rätten ur ett genusperspektiv*, s. 85–108, Iustus, Uppsala, 1999. [Cit. Asp (1999)]

Asp, Petter, Ulväng, Magnus och Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., Iustus Förlag, Uppsala, 2013. [Cit. Asp, Ulväng och Jareborg (2013)]

Dahlman, Christian, *Rätt och rättfärdigande – En tematisk introduction i allmän rättslära*, 2 uppl., Studentlitteratur, 2010. [Cit. Dahlman (2010)]

Eliasson, Mona, *Mäns våld mot kvinnor, En kunskapsöversikt om kvinnomisshandel och våldtäkt, dominans och kontroll*, Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm, 1997. [Cit. Eliasson (1997)]

Gunnarsson, Åsa, Svensson, Eva-Maria, Käll, Jannice och Svedberg, Wanna *Genusrättsvetenskap*, 2. uppl., Författarna och Studentlitteratur, Lund, 2018. [Cit. Gunnarsson, Svensson, Käll och Svedberg (2018)]

Kleinman, Jan, 'Rättsdogmatisk metod', i: Korling, Fredric och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk Metodlära*, Lund: Studentlitteratur, 2013. [Cit. Kleinman (2013)]

Larsson, Monica, 'Kvinnors rätt till nödvärn', i: SvJT 2002, s. 668–685. [Cit. Larsson (2002)]

Larsson, Monica, 'Slå tillbaka! Har misshandlade kvinnor rätt till nödvärn?', i: Granström, Görel (red.), *Den onda cirkeln: om brottsoffer*,

genus och rätten, s. 57–94. 1. uppl., Uppsala Publ. House, Uppsala, 2004. [Cit. Larsson (2004)]

Lernestedt, Claes, Dit och tillbaka igen: om individ och struktur i straffrätten, Iustus, Uppsala, 2010. [Cit. Lernestedt (2010)]

Sandgren, Claes, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation, 3., [utök. och rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015. [Cit. Sandgren (2015)]

Walker, Lenore E.A., The Battered Woman Syndrome, 4. uppl., Springer Publishing Company, New York, 2017. [Cit. Walker (2017)]

Zila, Joseph, Ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom, 24 kap 1 § BrB, Lexinokommentar, 2017. [Cit. Zila, Lexinokommentaren för 24:1 BrB]

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1971 s. 442

NJA 1977 s. 655

NJA 1990 s. 210

NJA 1990 s. 370 (Våldtäktsmålet)

NJA 1994 s. 48

NJA II 1998 s. 361

NJA 1999 s. 460

NJA 2003 s.144

NJA 2005 s. 237

NJA 2009 s. 234

Hovrätt

Svea hovrätt, RH 1999:86 (Pistolmålet)

Tingsrätt

Ångermanlands tingsrätt, mål B 543–06, dom 2006-05-31 (Knivmålet)